

A close-up portrait of Peter Weiss, a middle-aged man with grey hair and a beard, wearing a dark suit and a light-colored shirt. He is resting his chin on his hand, looking directly at the camera with a serious expression.

Peter Weiss

ESEJE
O SLOVENSKEJ
ŠTÁTNOŠTI

*Máme
republiku!*

Dixit

*Venujem mojej drahej manželke
Janinke s láskou a vďakou
za trpezlivosť a podporu.*

Peter Weiss

Máme republiku!

ESEJE O SLOVENSKEJ ŠTÁTNOŠTI

DiXit

Autor textu © Peter Weiss, 2022

Texty sa publikujú s láskavým súhlasom mediálneho domu
OUR MEDIA SR, ktorý je vydavateľom denníka Pravda.

Foto na titulnej obálke © osobný archív autora

Foto vnútorná obálka © TASR, 2022

Grafická úprava a DTP © František Jablonovský, 2022

Vydavateľ: Vydavateľstvo Dixit s.r.o. 2022

Tlač: FINIDR, s.r.o.

ISBN 978-80-89662-48-7

Všetky práva vyhradené.

Žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukováaná ani šírená
v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek prostriedkami
bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

O B S A H

Úvod	7
------------	---

PRVÁ ČASŤ

Politické peripetie vzniku a vývoja

<i>Slovenskej republiky</i>	11
-----------------------------------	----

Naplnenie povstaleckého štátoprávneho programu	11
--	----

Výročie slovenskej štátnosti	38
------------------------------------	----

Od čiernej diery na mape Európy k druhej šanci	73
--	----

DRUHÁ ČASŤ

<i>Štátnosť a jej tradície</i>	95
--------------------------------------	----

Politik svetový, národný, ale najmä ľudský	95
--	----

SNP – zápas o morálny kredit národa	101
---	-----

Slovenské vojnové reminiscencie	128
---------------------------------------	-----

Potlačenie Pražskej jari rozložilo samotných okupantov	140
--	-----

Pápež skoncoval s ľudáckou legendou o mučeníkovi Tisovi	149
---	-----

K oceneniu Bielej légie: Podpora rehabilitácie ľudáckeho režimu	153
---	-----

Deklarácia si zaslúžila úctu	157
------------------------------------	-----

TRETIA ČASŤ

<i>Slovenská štátnosť a maďarská otázka</i>	161
---	-----

Maďarský poprevratový revizionizmus	161
---	-----

Mäkký iredentizmus a revizionizmus	171
--	-----

Gyimesiho nepovšimnuté priznanie	183
--	-----

Držme sa štandardov a základnej zmluvy	188
--	-----

” *Oslobodená od komunizmu, východná Európa prešla druhou, ešte neobyčajnejšou transformáciou. V priebehu 90. rokov z mapy kontinentu zmizli štyri existujúce štáty a zrodilo alebo zresucituovalo sa štrnásť nových. Šesť najzápadnejších republík Sovietskeho zväzu – Estónsko, Lotyšsko, Litva, Bielorusko, Ukrajina a Moldavsko – sa stalo nezávislými štátmi, spolu s Ruskom samotným. Z Československa sa stali dve samostatné krajiny – Slovenská republika a Česká republika. A Juhoslávia sa rozpadla na svoje zakladajúce jednotky – Slovinsko, Chorvátsko, Bosnu a Hercegovinu, Srbsko a Čiernu horu a Macedónsko.*

Toto rozbíjanie a vyrábanie štátov sa rozsahom podobalo účinkom Versaillských zmlúv po prvej svetovej vojne – a v istých ohľadoch bolo ešte dramatickejšie. Vznik národných štátov vo Versailles bol kulmináciou dlho sa vlečúceho procesu, ktorý mal korene v polovici 19. storočia, alebo možno ešte skôr. Nebol prekvapením. Ale že sa niečo podobné stane na konci 20. storočia, to asi predvídal len málokto. Tri zo štátov, ktoré sa mali v priebehu 90. rokov stratiť – Československo, Juhoslávia a ZSSR –, sa dokonca zrodili práve po roku 1918.

Nie je však náhoda, že išlo o posledné multietnické federatívne štáty v regióne. Územné štiepenie 90. rokov sprevádzal zánik posledného zo štyroch kontinentálnych impérií Európy – impéria ruského. Bol to v skutočnosti oneskorený epilóg k postimperiónej štátotvorbe, ktorá nasledovala po páde zvyšných troch: omanského Turecka, habsburského Rakúska a wilhelmovského Nemecka.

Britsko-americký historik Tony Judt, Povojnová Európa.
História po roku 1945. Bratislava: Slovart 2007, s. 615 – 616.

“

Ú V O D

30. výročie udalostí, ktoré viedli k rozdeleniu ČSFR a osamostatneniu Slovenskej republiky a Českej republiky ako nezávislých, suverénnych subjektov medzinárodného práva, ma podnietilo zozbierať moje eseje a komentáre venované vzniku slovenskej štátnosti a dôležitým momentom zápasov o jej charakter a tradície.

Prvá kapitola publikácie, ktorú čitateľ berie do rúk, sa venuje politickým peripetiám vzniku a vývoja Slovenskej republiky ako naplnenia štátoprávneho programu Slovenského národného povstania. V tomto kontexte zdôrazňujem, že 1. januára si pripomíname dvojjediné výročie – vznik SR 1. januára 1969 na základe Ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o československej federácii z 27. októbra 1968 a nadobudnutie jej medzinárodnoprávnej suverenity v 1. januára 1993 po pokojnom zániku federácie. Ako človek, ktorý nielen prešudoval dostupnú literatúru, ale bol aj priamym politickým aktérom vývoja v r. 1989 – 1992, sa tiež usilujem vyvrátiť viaceré mýty, ktoré sa spájajú so zánikom ČSFR. Cez skúsenosť vtedajšieho aktívneho politika ponúkam čitateľovi aj pohľad na dramatické obdobie zápasu o vytvorenie podmienok pre prekonanie medzinárodnej izolácie SR a jej integráciu do EÚ v čase druhej vlády širokej koalície v rokoch 1998 – 2002.

Druhá časť publikácie sa venuje tradíciám slovenskej štátnosti. V mnohom ich zosobňuje život a politický výkon Alexandra Dubčeka, ktorého 30. výročie odchodu zo sveta sme si v novembri 2022 pripomenuli. Preto prvú esej venujem najznámejšiemu Slovákovi vo svete a jeho prínosu pre Slovensko a Československo. S Dubčekom je bezprostredne spätá aj nosná tradícia demokratickej Slovenskej republiky – trojjediná – vojenská, politická a štátoprávna – tradícia Slovenského národného povstania. Čitateľovi ponúkam autentický, mojou osobnou skúsenosťou podložený príbeh zápasu o schválenie SNP za štátny sviatok, ako aj úvahy o potrebe chrániť a rozvíjať odkaz SNP.

Keďže tradícia antifašistického zápasu je tak slovenskou národnou ako aj univerzálnou európskou, nemohol som vynechať slovenský pohľad na druhú svetovú vojnu a jej príčiny, na rasistický a totalitný charakter režimu vojnovnej SR, ktorý vyviezol desaťtisíce svojich občanov do nacistických koncentrákov, na slovenský protifašistický odboj ako súčasť veľkej protifašistickej aliancie USA, Veľkej Británie a ZSSR, na náš záväzok uctievať si vojakov Červenej armády, Rumunskej armády, Prvého československého armádneho zboru a všetkých bojovníkov ďalších národov, ktorí nám za cenu najvyššiu priniesli slobodu.

Medzi dôležité tradície radím aj československú jar v roku 1968, späť s nádejou, ktorú dal nielen občanom vtedajšej ČSSR, ale aj veľkej časti sveta Alexander Dubček

svojou ideou socializmu s ľudskou tvárou. Zároveň tu znovu poukážem na fakt, že výdobytkom československej jari bol aj ústavný zákon o čs. federácii.

Tretia kapitola pozostáva z esejí, ktoré ukazujú zložitosti utvárania vzťahu samostatnej Slovenskej republiky s Maďarskou republikou, od roku 2010 Maďarskom. Na základe štúdia literatúry a dokumentov, ale aj osobnej politickej a veľvyslaneckej skúsenosti s maďarskou otázkou v bilaterálnej rovine, ale aj vo vnútri Slovenskej republiky, načrtávam hlavné tendencie a charakteristické črty maďarského revizionistického politického myslenia a jeho prejavov v politickej praxi. Od vyhlásenia maďarského premiéra Józsefa Antalla, že sa cíti byť ministerským predsedom 15 miliónov Maďarov, cez tzv. krajanský zákon až po rôzne aspekty koncepcie politického spájania sa maďarského národa v Karpatskej kotline vytváraním právnych inštitucionálnych väzieb medzi maďarským štátom a občanmi s ním susediacich štátov, ktorí

” *K pochopeniu Antallovho výroku ako prejavu veľko-maďarskej revizionistickej politiky prispelo to, že v programovom vyhlásení vlády z 23. mája 1990 s odvolaním sa na to, že „1/3 maďarstva žije mimo územia Maďarska“, formuloval záväzok „presadzovať právo na sebaurčenie Maďarov v susedných štátoch“.* “

sa hlásia k maďarskej národnosti. Osobitú pozornosť venujem úsiliam maďarskej politiky internacionalizovať spory o postavenie a práva príslušníkov maďarskej menšiny na Slovensku a víťazstvu SR na Súdnom dvore EÚ v Luxemburgu. Zdôrazňujem nezastupiteľnú rolu základnej zmluvy medzi SR a Maďarskom pri riešení všetkých otázok vzťahov medzi dvomi susednými štátmi.

Keďže eseje s historickým obsahom som v denníku publikoval v rôznych obdobiach, ale spravidla pri príležitosti významných výročí, niektoré argumenty a súvislosti sa v nich opakovali. To by na čitateľa pôsobilo rušivo. Preto som sa v niektorých prípadoch rozhodol urobiť syntézu z viacerých publikovaných článkov, ale bez toho, aby som pridával nové časti do textu, s výnimkou drobných štylistických úprav. Takto upravené eseje sú opatrené poznámkou, ktorá obsahuje názov textov, ktoré som využil, aj s dátumom ich publikovania v denníku Pravda. Verím, že u váženého čitateľa nájdem pochopenie pre tento prístup, ktorý o. i. aj podstatne skrátil ponúkaný vyber textov a zlepšil ich prehľadnosť.

Politické peripetie vzniku a vývoja Slovenskej republiky

Naplnenie povstaleckého štátoprávneho programu

Dvadsiaty siedmy október, deň, keď Národné zhromaždenie ČSSR prijalo ústavný zákon o československej federácii, sa neprávom prestal pripomínať. Veď zo štátoprávneho hľadiska práve na jeho základe vznikla dnešná Slovenská republika, keď sa dovtedy unitárny spoločný štát stal federáciou dvoch republík – Českej a Slovenskej s prívlastkom socialistická.

Cesta k tomuto vyústeniu slovensko-českých vzťahov v spoločnom štáte bola dlhá, komplikovaná a plná obetí. Po dramatickom rozpade prvej ČSR po Mníchovskej dohode a Viedenskej arbitráži, ktorá Slovensko pripravila o pätinu územia 850 tisíc obyvateľov, z toho 250 tisíc slovenskej

národnosti, došlo k vzniku Slovenského štátu 14. marca 1939 pod hrubým nátlakom a vydieraním Adolfa Hitlera a následne k vytvoreniu Protektorátu Čechy a Morava. Koleso dejín akoby sa vrátilo späť. Oba národy po skľučujúcej porážke európskej demokracie opäť museli zápasiť o slobodu a základné práva.

Existencia vojnovkej Slovenskej republiky od začiatku závisela výlučne od vojenského úspechu nacistického Nemecka. Jej suverenita bola fiktívna, keďže vojnová SR mala vazalský vzťah k nacistickej Tretej ríši vyjadrený podpisom ochrannej dohody.

Uznanie svojbytnosti slovenského národa

Obrat vo vojne spôsobil, že slovenská štátnosť v podobe, v akej sa formovala a fungovala, sa dostala do bezvýchodiskovej situácie. Ako prvá vstúpila po boku Nemecka do vojny proti Spojencom. Jej politický režim bol založený na vodcovskom princípe podľa nemeckého vzoru a horlivo aplikoval norimberské rasové zákony. Navyše, plne sa presadila koncepcia kontinuity ČSR vychádzajúca z nulity všetkých medzinárodno-právnych skutočností viažucich sa na Mníchovskú dohodu, predovšetkým rozpadu ČSR a vzniku Protektorátu Čechy a Morava a slovenského štátu. Slovenská republika jednoducho nemala šancu v povojnovej Európe pretrvať. Spojenci s ľudákmi na túto tému odmietali čo i len komunikovať. Rozhodli o jej zrušení.

Usilovať sa o prežitie tejto štátnosti bolo pre racionálne

uvažujúcich politikov dôkazom politickej nezodpovednosti. Preto signatári Vianočnej dohody z roku 1943 slovenskú štátnosť presadzovali v inej podobe. Išlo v podstate o návrat k heslu „Národ je viac ako štát“ a odmietnutie prístupu Jozefa Tisa, ktorý konkrétnu formu štátnosti nadržal osudu národa.

Vianočná dohoda sa usilovala o pozitívne prekonanie tejto štátnosti. Podľa historika Lubomíra Liptáka v SNP „povstal národ, ktorý – a to nie je maličkosť – v duchu likvidácie násilností spáchaných fašizmom sa vzdal svojho štátu, aj keď zmrzačeného a vazalského, vlastnými silami zvrhol vládu a postavil sa proti ‚ochrannej mocnosti‘ so zbraňou v ruke“. SNP tak mohlo predstaviť alternatívu ku koncepcii prezidenta Edvarda Beneša, ktorá predpokladala jednoduchý návrat k predmníchovskej unitárnej ČSR. Spojenecké mocnosti by sotva protestovali proti oktrojovaniu nového centralizmu na vojensky porazenom Slovensku.

Toto z vojenského hľadiska významné ozbrojené vystúpenie proti nacistickému Nemecku a domácejmu fašistickému režimu malo za následok, že sa Slovensko jednoznačne zaradilo do antifašistickej koalície štátov, ktorá vyhrala druhú svetovú vojnu. Povstaním sa tiež vyslal jasný odkaz, že rozbitie 1. ČSR bolo výsledkom mocenského tlaku hitlerovského Nemecka a nie výsledkom iniciatívy Slovákov. Povstaním sa, čo sa nedoceňuje, definitívne negovali akékoľvek zámienky víťazných mocností na eventuálne delenie Československa.

Tým, že sa Slovenská národná rada ako zvrchovaný štátny orgán na povstaleckom území prihlásila k obnove Československej republiky, prispela k zachovaniu česko-slovenskej

štátnosti len vo veľmi málo pozmenených hraniciach (územie Zakarpatskej Ukrajiny). Povstanie zbavilo Slovensko biľagu zločínov fašistického Tisovho režimu a vytvorilo predpoklady pre nové riešenie povojnových vzťahov medzi Slovákami a Čechmi.

Zároveň SNP Benešov scenár odmietlo tak, že prihlásenie sa povstaleckej SNR k obnove ČSR bolo podmienené tým, že sa uzná svojbytnosť slovenského národa v spoločnom štáte, že ten sa bude rozvíjať na princípe „rovného s rovným“, že sa budú konštituovať slovenské národné orgány a prekoná sa nielen koncepcia čechoslovakizmu a štátoprávneho unitarizmu, ale aj návratu k politickému režimu 1. ČSR. V tomto zmysle SNR nielenže nezničila slovenskú štátnosť, ale naopak, chcela ju v obnovenej ČSR zachovať, pretvoriť a rozvíjať na báze federalizmu. SNR, ktorá ako zvrchovaný štátny orgán vykonávala zákonodarnú i výkonnú moc na povstaleckom území a spravovala ho, sa stala sa nielen politicko-programovou, ale aj inštitucionálnou nositeľkou novej slovenskej štátnosti. Zasišla do vedomia slovenského národa silnú spomienku na praktickú skúsenosť s reálnou rovnoprávnosťou voči ústrednej vláde.

Kým reprezentanti občianskeho bloku v SNR narábali skôr s predstavami o autonómii, Gustáv Husák s Ladislavom Novomeským pretláčali požiadavku federatívneho usporiadania. Obnovenú ČSR mali tvoriť dva celky – Slovensko a české krajiny, každý so svojou vlastnou zákonodarnou a výkonnou mocou.

Štátoprávny program SNP, smerujúci k federatívne

usporiadaniu do vojny unitárneho česko-slovenského štátu, našiel vyjadrenie v Košickom vládnom programe zo 4. apríla 1945, v ktorom sa píše:

„Uznávajúc, že Slováci majú byť pánmi vo svojej slovenskej zemi, rovnako ako Česi vo svojej českej národnej domovine, a že republika bude obnovovaná ako spoločný štát rovnoprávných národov, českého a slovenského, vyjadří vláda toto uznanie dôležitými štátnopolitickými aktmi.

Bude vidieť v Slovenskej národnej rade ... nielen oprávnenú predstaviteľku samobytného slovenského národa, ale i nositeľku štátnej moci na území Slovenska (moci zákonodarnej, vládnej a výkonnej)... Spoločné štátne úlohy bude vláda ako centrálna vláda republiky realizovať v najužšej súčinnosti so Slovenskou národnou radou a so zborom slovenských národných povereníkov ako výkonným vládny orgánom Slovenskej národnej rady.“

Slovákovi sa v tomto programe tiež sľubovalo v ústredných štátnych úradoch, inštitúciách a v hospodárskych orgánoch celoštátneho významu zabezpečenie primeraného zastúpenia čo do počtu i čo do významu.

Stalinistami pošliapaná Magna charta

Napriek tomu, že predseda KSČ Klement Gottwald tento program v Košiciach vyhlásil za Magnu chartu slovenského národa, pod jeho vedením sa z nej salámovou metódou ukrajovalo a postupne sa začal pohon na povstaleckú politickú i vojenskú garnitúru.

Slovenská národná rada (SNR) pripravila návrh na federatívne usporiadanie Československej republiky a jednomyseľne ho schválila dňa 26. mája 1945 hlasmi tak poslancov za Demokratickú stranu (DS), ako i za Komunistickú stranu Slovenska (KSS). Predsedníctvo SNR malo následne rokovať o postavení slovenských národných orgánov s československou vládou v Prahe.

Pred týmto rokovaním sa však stretli predstavitelia slovenských komunistov s vedením Gottwaldovej KSČ a podriadili sa jeho neočechoslovakistickým predstavám o usporiadaní štátu a téze, že v jednom štáte má existovať iba jedna komunistická strana s jednotným vedením.

Požiadavku SNR, aby „na českej strane vznikol rovnocenný partner SNR“, však odmietli na rokovaní vlády a SNR 31. mája – 1. júna 1946 aj predstavitelia demokratických českých politických strán – Národno-socialistickej, Ludovej a Sociálnodemokratickej, ktoré boli súčasťou vtedajšieho Národného frontu. Predstavitelia SNR museli, naopak, odrážať útok českých strán, ktoré opäť nastolili požiadavku krajinského zriadenia miesto riešenia štátoprávneho usporiadania na báze dvoch rovnoprávných národov, ako sľuboval vládny program.

Výsledkom rokovania bola dohoda schválená vládou a SNR 2. júna 1945, ktorá vošla do dejín ako Prvá pražská dohoda. Obsahovala síce federatívne prvky, ale celkovo bola založená na asymetrickom modeli, lebo v českých krajinách sa neutvorili osobitné národné orgány analogické slovenským. Druhá pražská dohoda z 11. apríla 1946 upravila

výkon právomocí prezidenta na Slovensku a styky SNR a Dočasného Národného zhromaždenia tak, že obmedzila právomoc SNR voči prezidentovi a ústrednej vláde najmä v personálnych otázkach.

Tretia pražská dohoda bola iniciovaná vedením KSC po tom, čo KSS utrpela v parlamentných voľbách v máji 1946 veľkú porážku od Demokratickej strany (KSS získala len 30 % hlasov, DS 61 %). Po voľbách českí komunisti začali hovoriť o Slovensku ako o slabom článku republiky. Začali útoky na víťaznú DS.

V protislovenskej hystérii vyvolanej jej volebným ziskom, hoci DS stála jasne na protifašistickej platforme a na pozícii obnovy Československa na demokratických princípoch, sa KSC spojila na pôde neočechoslovakizmu s českými nekomunistickými stranami. Objavili sa volania po zrušení SNR a po neakceptovaní výsledkov volieb na Slovensku pod zámienkou hrozby neľudáctva.

Tým, že DS, ktorá sa snažila presadzovať štátoprávny program Povstania a odmietala návrat k centralizovanému

” *Odbúranie právomocí slovenských národných orgánov, teda aj podľa Husáka ,najväčšieho výdobytku SNP‘, aj pod jeho patronátom pokračovalo v tzv. tretej pražskej dohode... Pre slovenských komunistov bol kabát revolučnej vízie a reálnej moci oveľa bližší ako prepotená košeľa národného záujmu.*

Lubomír Lipták, „Vzostupy“ a „pády“ Gustáva Husáka

“

štátu, sa stala hlavným politickým nepriateľom, znovu vzbĺkli česko-slovenské rozpory. Došlo k paradoxu – na jednej strane predstavitelia KSS obetovali naplnenie federatívneho štátoprávneho programu SNP v mene boja o získanie absolútnej moci v spoločnom štáte, a na druhej strane predstavitelia demokratických českých strán obetovali postavenie a vplyv de facto spojeneckej Demokratickej strany na Slovensku i v česko-slovenskej politike odmietnutím jej návrhov. Odobrili Gottwaldom navrhované riešenie preto, že sa nedokázali vzdať svojej čechoslovakistickej ideológie a boli prívržencami tuhého centralizmu a unitárneho štátoprávneho usporiadania.

Výsledkom Tretej pražskej dohody, ktorá mala za cieľ posilniť právomoci ústrednej vlády a obmedziť kompetencie slovenských národných orgánov v záujme vytvorenia priaznivých podmienok na vývoj revolúcie na Slovensku, bol teda jednoznačný a definitívny odklon od federatívnych princípov štátoprávneho usporiadania.

Demokratická strana, ktorá bola pre české nekomunistické strany po vojne vlastne jediným spojencom na Slovensku v úsilí o zachovanie parlamentnej demokracie v čase, keď sa KSČ aj pod vplyvom stalinskej KSSZ rozhodla opustiť osobitnú československú cestu k socializmu, sa aj ich zásluhou ocitla v izolácii. Jej výrazné oslabenie, ako aj oslabenie postavenia slovenských štátnych orgánov sa potom podpísali aj na priebehu mocenského zápasu vo februári 1948, na čo sa prakticky zabúda.

Strata ilúzií

Po februárovom politickom prevrate došlo k tuhému stalinistickému štátnemu centralizmu so šovinistickými protislovenskými prejavmi sprevádzanými tlakmi a represiami proti povstaleckej garnitúre. Nová ústava z mája 1948 išla ešte ďalej ako Tretia pražská dohoda. SNR i Zbor povereníkov, teda slovenské národné orgány, vykonávajúce moc zákonodarnú, vládnu i výkonnú, boli úplne postavené pod kontrolu centrálnej vlády. Ústava síce formálne uznávala existenciu slovenského národa, v skutočnosti však smerovala k vzniku unitárneho štátu s istou obmedzenou autonómiou Slovenska. Zbor povereníkov, po vojne v podstate nahradzujúci slovenskú vládu, sa stal len obyčajným regionálnym orgánom štátnej správy.

Zároveň došlo v júli 1948 k zrušeniu KSS ako samostatnej politickej organizácie na Slovensku a k jej premene na oblastnú organizáciu KSČ. Tým pre KSS zanikli možnosti realizovať vlastnú národnú politiku. Napriek tomuto krajne asymetrickému postaveniu Slovenska v ČSR a KSS v KSČ mnohí slovenskí komunisti žili v ilúziách, že ak už je moc v štáte pevne v rukách komunistickej strany, môže konečne prísť medzi slovenským a českým národom k politike „rovný s rovným“.

Z týchto ilúzií ich však vyviedol proces s „rozvratnou skupinou buržoázných nacionalistov na Slovensku“. Ten v podmienkach tuhého stalinistického štátneho centralizmu so šovinistickými protislovenskými prejavmi završil brutálne represie proti povstaleckej garnitúre.